

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 7, p. 587-608, December 2012

KÜRTAJIN AHLAKİLİĞİ SORUNU *ETHICALITY PROBLEM OF ABORTION*

Yrd. Doç. Dr. Kamil SARITAŞ

Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Anabilim Dalı

Abstract

In this study, it is explored the Medicine Ethicality problem of abortion in the context of the principles of beneficence, primum non nocere, autonomy, right to life and legality. It is mentioned correlation pragmatism from Ethics when it is being examined beneficence and primum non nocere; an absolute rule approach when it is being examined right to life; duty ethics when it is examined autonomy; ethics-law when it is being examined legality. Thus, abortion is directly evaluated in terms of the principles of Medical Ethics, indirectly in terms of theories of Ethics.

We don't claim that it is the last word on the question of abortion which concerns almost all areas of life. However, by drawing attention to the problem of abortion, we purpose to contribute even a little in the framework of Ethics and Medical Ethics. At the end of the study, we get through the determination that abortion isn't an ethical action.

Keywords: Medical Ethics, abortion embryo, beneficence, autonomy.

Öz

Bu çalışmada kürtajın ahlakiliği sorunu Tıp Etiğinin yararlılık ve zarar vermeme, özerklik, yaşam hakkı ve yasallık ilkeleri bağlamında araştırıldı. Tıp Etiği ilkelerinden yararlılık ve zarar vermeme ilkeleri incelenirken Ahlak Felsefesi kuramlarından faydacılık kuramına; özerklik ilkesi incelenirken ödev etiği kuramına; yaşam hakkı ilkesi ele alınırken mutlak kuralcı yaklaşıma; yasallık ilkesi değerlendirilirken ahlak-hukuk bağıntısına değinildi. Böylece kürtaj, doğrudan Tıp Etiği ilkeleri dolaylı olarak da Ahlak Felsefesi kuramları açısından değerlendirildi.

Yaşam alanlarının neredeyse tamamını ilgilendiren kürtaj sorununda son sözün söylendiği iddiasında değiliz. Ancak kürtaj sorununa dikkat çekerek, Ahlak Felsefesine ve Tıp Etiğine bu çerçevede bir nebze de olsa katkıda bulunmayı amaçladık. Çalışmanın sonunda Tıp Etiği ilkeleri açısından kürtajın ahlakî bir eylem olmadığı tespitine ulaştık.

Anahtar Kelimeler: Tıp Etiği, kürtaj, cenin, yararlılık, özerklik.

Giriş

Tıbbın ilerlemesi ve tıp teknolojisinin gelişmesiyle birlikte tıp alanındaki etik sorunlar bir hayli artmıştır. Bu sorunlara çözüm üretmek Ahlak Felsefesinin bir alt dalı olan Tıp Etiği'nin temel problemi haline gelmiştir. Tıp Etiği, tıp uygulamasında ortaya konan tutum ve davranışları etik ilkeler açısından inceler ve tıbbın kapsamına giren alanlarda ortaya çıkan veya çıkması muhtemel olan değer sorunlarını araştırır.¹ Bir etkinliğin doğru-yanlış, iyi-kötü veya onaylanabilir-onaylanamaz olduğuna dair yargıda bulunur. Bu yargılar ise iradi seçimlere ve akıl yürütmelere dayanır.

Günümüz Tıp Etiğinin en önemli sorunlarından birisi kürtajdır. Kürtaj, tıbbi sonlandırma tekniklerinden dilatasyon (genişletme) ve kürtaj (kazıma) ın bir bölümünün adı olmasına karşın, gebeliği tıbbi yöntemle sonlandırma metotlarının tamamını oluşturan kümeyi betimlemek için kullanılmıştır.²

Dünya Sağlık Örgütü Üreme Sağlığı Strateji Raporlarında dünyada her yıl ortalama 45 milyon kürtajın yapıldığı ve bunların 19 milyonunun güvenli olmayan ortam ve koşullarda gerçekleştiği ifade edilmiştir. Sağlık Örgütü, güvenli ellerde yapılmayan bu kürtajlardan dolayı her yıl 68 bin kadının öldüğünü açıklamıştır. Rapor edilmemiş ölümlerin varlığı da hesaba katıldığında kürtajdan kaynaklanan ölüm sayılarının daha fazla olduğu sonucuna varılabilir.³ 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'ndan elde edilen sonuçlara göre Türkiye'de kadınların % 24'ü en az bir kez kürtaj yaptırmıştır.⁴ Kürtaj yaptıran kadınların da % 42'si istenmeyen gebelik durumunda birden çok kürtaja başvurmuştur.⁵ Sayılara bakıldığında kürtajın dünyada ve Türkiye'de ne kadar ciddi bir sorun olduğu anlaşılır.

Kürtaj sorunu psikoloji, sosyoloji, iktisat, siyaset, hukuk ve tıp alanlarında tartışılmaya devam etmektedir. Her araştırmacı kendi alanından kürtaj konusuna bakarak kürtaj eyleminin onaylanabilir veya onaylanamaz olduğunu ileri sürmektedir. Kürtaj konusu tartışılmalıdır, ancak kürtaj bir eylemdir, eyleme dökülen herhangi bir davranışın ise her şeyden önce Ahlak Felsefesi açısından ahlaki bir eylem olup olmadığının açıklığa kavuşturulması gerekir. Söz konusu alanlarda araştırma yapan bilim insanları, kendi alanlarında kürtajı incelerken kapsam dışına çıkarak metot hatası yapmakta ve kürtajın onaylanabilir veya onaylanamaz olduğuna

¹ Berna Arda, Serap Şahinoğlu Pelin, **Tıbbi Etik: Tanımı, İçeriği, Yöntemi ve Başlıca Konuları**, Ankara Tıp Mecmuası, Ankara 1995 C. 48 s. 325.

² Nesrin Çobanoğlu, **Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği**, Eflatun Yay., Ankara 2009 s. 218.

³ <http://www.metu.edu.tr/sites/default/files/ODTUKadinCalismalariAnabilimDalindanKamuOyunaDuyuru-Haziran2012.pdf> (06.09.2012)

⁴ Muhtar Çokar, **Dünyada ve Türkiye'de İsteyerek Düşüğün Yasal Boyutunun Etik Açısından Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2006 s. 3

⁵ Bkz. Alanur Çavlin Bozbeyoğlu, **Doğurganlık Kontrolünde Rasyonelliğin Sınırları: Türkiye Kürtaj ve Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı**, Fe Dergi: Feminist Eleştiri, Ankara 2011 C. 3 S. 1 s. 30.

dair lehte ve aleyhte birbirinden farklı kuramlar ve ilkeler ileri sürmektedirler. Bu husus, kürtaş sorunu daha da karmaşık hale getirmektedir. Halbuki kürtaşın içeriğinin, yaşamaya izin vermeyi, ölümü ya da öldürmeyi onaylama gibi insan yaşamının temel bileşenlerine yönelik olması, insanın yargı gücünü ve tahayyülünü zorlaması,⁶ Ahlak Felsefesinin alt dalı olan Tıp Etiği bağlamında sorunun ahlakî bir eylem olup olmadığının tespit edilmesini zorunlu kılmaktadır. Tıp Etiği ise tıp alanında vuku bulan herhangi bir eylemin doğru-yanlış veya iyi-kötü olduğunu tespit etmeye çalışırken bir takım ilkelerden faydalanmaktadır.

A. Tıp Etiği İlkeleri

İnsanlık tarihi boyunca dinî ve felsefî alanda varlık bulan ahlakî kurallar, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nde ve daha sonra da 1948'deki İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ilke olarak ifade edilmiştir.⁷ Sonraki dönemlerde Tıp Etiği ilkeleri olarak Dünya Hekimler Birliği Lizbon Bildirgesi, Helsinki Bildirgesi, Sidney Bildirgesi, Tokyo Bildirgesi, Venedik Bildirgesi gibi bildirgelerde yayımlanmıştır.⁸ Dünya Hekimler Birliğinin çalışmaları sonucu çeşitli kurullar oluşturulmuştur. Bu kurullar gelişmiş devletlerde bilimsel ve teknolojik gelişmelerin sağladığı yarar yanında, insani sınırları çiğnemesi ve zarar vermesi tehlikesi karşısında bir reaksiyon olarak etik ve yasal sınırlar çizmeye çalışmışlar, tıp alanında yasa yapılmasını ve kamuoyunun biyoetik sorunlar hakkında bilgilendirilmesini sağlamışlardır.⁹

Bildirgeler ve kurulların vurgulamaya çalıştığı Tıp Etiği ilkeleri, tıp alanındaki tutum ve davranışlara yön verirken, uyulması gereken kuralları da ortaya koyarlar. Etik ilkeler, evrensel değerlerin dile getiriliş biçimlerinden birisidir. Nitekim sorun ya da ikilemlerle karşı karşıya gelindiğinde, kural ve ilkelerin kişilerin kararlarını yönlendirmede yadsınamaz bir katkısı olduğu görülmektedir.¹⁰

Tıp Etiği ilkeleri temel ve genel ilkelerdir, tutum ve davranışlarda araç görevi üstlenirler, doğru ve iyiye yönelik bazı seçeneklerin hazırlanmasına zemin hazırlarlar. Tıp alanındaki gelişmelerin insanın yararına kullanılmasını sağlarlar. İlkeler, matematikteki veriler gibi tam ve kesin ölçü birimleri olmasalar da gelişi güzel de üretilmemişlerdir. Bu nedenle tıptaki uygulamalarla ilgili ileri sürülen görüşlerin olumlu ya da olumsuz olarak onaylanabilmesi için ilkelere dayanması gerekir. Bu anlamda etik ilkeler davranışların hangi yönde olacağına ilişkin yol gösterdiği gibi yasalar karşısında da sözleri ve eylemleri savunulabilir kılar.

Son yıllarda yoğun biçimde kullanılmakta olan Tıp Etiği ilke kavramını ve onun öğelerinin kaynaklarını Hipokrat'a dayandırmak genel kabul gören bir tutumdur. Hipokrat'ın andından iyilik yapma/yararlılık, zarar vermeme, özerkliğe saygı, adalet ve dürüstlük ilkeleri elde edilmektedir.¹¹ Bununla birlikte Hipokrat'tan sonra ona ilave olarak birçok ilkeden söz edilmiştir. Bu çalışmada Hipokrat'tan bugüne kadar gelişerek devam eden ve yaklaşık olarak 2500 yıllık insani/akli birikimin ürünü olan yararlılık ve zarar vermeme, özerklik, yaşam hakkı

⁶ Çokar, age., s. 73.

⁷ Arda, Şahinoğlu Pelin, agm., s. 327.

⁸ Berna Arda, **Tıp ve Sağlıkla İlgili Uluslararası Belgeler**, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir, Öztan Öncel, Şahin Aksoy, **Çağdaş Tıp Etiği**, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2003 s. 53-85.

⁹ Arın Namal, **Biyoetik Sorunları Ele Almak İçin Kurulmuş Ulusal Etik Kurullara Dünyadan Örnekler**, Hacettepe Tıp Dergisi, Ankara 2009 S. 40 s. 68-77.

¹⁰ Erdem Aydın, Nermin Ersoy, **Tıp Etiği İlkeleri**, T Klin Tıbbi Etik, 1995, 2-3 s. 52.

¹¹ Aydın, Ersoy, agm., s. 49.

ve yasallık ilkeleri çerçevesinde, kürtaj konusunun ahlaki bir eylem olup olmadığı sorgulanmıştır. Tıp Etiği ilkelerinin yer yer birbirini nakzettiği görüldüğü için, bu çatışmadan kurtulmak adına gerektiğinde Ahlak Felsefesi kuramlarına da değinilmiştir.

1. Yararlılık ve Zarar Vermeme İlkeleri

İlahi dinlerin güzel ahlakla ilgili etik kuralları insanlara iyilik yapmayı, yararlı olmayı, zarar vermemeyi, zulmetmemeyi, öldürmemeyi öğütlemiştir. Benzer ahlakî yaptırımları Hipokrat da tıp alanındaki etik ilkeler olarak ele almıştır. Zamanla bu ilkeler seküler düzlemde İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'yle birlikte Batı'da da dillendirilmeye başlanmıştır.

Tıp Etiğinde olmazsa olmaz ilkelerden ilki olan yararlılık (beneficence) ilkesi, öncelikli olarak her türlü durumda hastanın yararı için uğraşma anlayışına dayanır. Zarar vermeme (primum non nocere) ilkesi ile birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Zarar vermeme ilkesi ise öldürmekten sakınma ve gizliliğe saygı (privacy) ilkeleriyle iç içedir. Bu ilkeler genel anlamda zararın engellenmesi ve yararın artırılması öğelerinden oluşurlar.

Lawrence'e göre başkalarının iyiliğine katkıda bulunmamızı gerektiren yararlılık ilkesi evrensel temel ahlak kuralının somutlaşmasıdır. Beauchamp ve Childress'e göre yararın fayda (utility) ve pozitif yarar olmak üzere iki kuralı vardır. Fayda kuralı ahlakî etkenin sonucunun iyi olmasını sağlamak için yarar ve zarar kavramına ağırlık verirken, pozitif yarar kuralı ahlakî etkenin yarar sağlamasını ister.¹²

Zarar vermeme ilkesi Hipokrat'tan bugüne kadar Tıp Etiğinin en temel ilkesi kabul edilmiştir.¹³ Her tıbbi uygulamada zarar vermeme ilkesi ön planda iken, kürtajda olduğu gibi bir olayda taraflardan birinin yararının diğerinin zararının ortaya çıktığı ikili durumlar olabilir. O zaman baş vurulacak girişimin ve tedavinin yararı ile zararını tartmak zorunlu hale gelebilir. Bu da olasılık ve risk faktörlerinin iyi bilinmesine dayanır. Hiçbir zaman bunun tersi, bir etik ilke olarak savunulamaz.¹⁴

Yararlılık terimi, hasta bireylere her türlü koşulda öncelik vermek olarak anlaşılmalı, mutlak yararlı olmak ve yararlı zararın dengelenmesi diye iki kısımda değerlendirilmiştir.¹⁵ Ancak yararın ve zararın ne olduğunun tespit edilmesinde her zaman nesnel bir kanıt olmadığından, yarar ve zarar dengesine ilişkin bir takım prensipler önereceğiz.

- a. Her iki taraf için mutlak yarar öncelikli olmalıdır.
- b. Yarar ve zarar birbirine karışmışsa bir tarafın yararının maksimum, diğer tarafın zararının minimum olması tercih edilmelidir.
- c. Yararın maksimum, zararın minimum olduğu bir durum olmazsa, her iki tarafın yararı ve zararı dengelenmeye çalışılmalıdır.
- d. Yarar ve zarar dengelenirken kişi ve toplum çıkarı da gözetilmelidir.¹⁶

Gebelikte mutlak yarar gereği hem annenin hem de ceninin yarar görmesi gerekir. Kürtaj savunucusuna göre mutlak yarar gereği annenin kürtaj olmak istemesi durumunda

¹² Dana J. Lawrence, **The Four Principles of Biomedical Ethics: A Foundation for Current Bioethical Debate**, Journal of Chiropractic Humanities, 2007 p. 35.

¹³ Erhan Büken, Nüket Örnek Büken, **Yasal ve Etik Yönleriyle Türkiye'de Tıbbî Malpraktı**, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir ve diğ. **Çağdaş Tıp Etiği**, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2003 s. 163.

¹⁴ Arda, Şahinoğlu Pelin, agm., s. 330-331.

¹⁵ Nesrin Çobanoğlu, **Hasta Hakları Açısından Hastanelerde Yönetim Etiği**, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir ve diğ. **Çağdaş Tıp Etiği**, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2003 s. 182.

¹⁶ Mill ahlak felsefesinde bireyin çıkarının kamusal yarar ve toplumun genel mutluluğu ile uyumlu olması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre bireyin çıkarıyla toplumun çıkarı çatıştırsa bireyin fedakarlık göstermesi gerekir. Doğan Özlem, **Etik-Ahlak Felsefesi**, Say Yay., İstanbul 2010 s. 74.

cenini aldırması annenin yararadır. Kürtaj karşısına göre ise annenin mutlak yararı gereği, ceninin mutlak yararı elinden alınır, cenine adaletsizlik yapılmış olur. Mutlak yarar anlayışı bağlamında kürtaj taraftarının ve karşıtının bir noktada buluşabilmesi mümkün değildir.

Cenin yaşadığı müddetçe annenin zararı devam edecek diye düşünülürse, ceninin maksimum yararı gözetilerek yaşamına devam ettirilmesi, annenin de ceninin yaşamına devam etmesinden dolayı kısmen zarar görmesi kaçınılmaz olur. Öte yandan eğer ortada hayati bir risk yoksa annenin kısmen zarar görmemesi için ceninin yaşam hakkı elinden alınmamalıdır. Aksi olursa yarar ve zarar vermeme dengesi gözetilmemiş olur. Anne açısından zararın olmadığı veya kısmî zararın olduğu bir durumda, ceninin yaşamına son verilmesi ahlaki bir eylem değildir.

Şefkat, merhamet ve fedakarlık göstermek ahlakî bir erdemdir.¹⁷ Annenin de evladı ve bir parçası olan cenine karşı şefkat, merhamet ve fedakarlık göstererek kendisinin minimum zarar görüp, evladının maksimum yarar görmesini sağlamalıdır. Bu da yararlılık ve zarar vermeme ilkelerinin bir gereğidir. Annenin minimum zarar görmesi derken gebelik sırasındaki fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıkların küçük görüldüğü anlaşılmamalıdır. Annenin sıkıntısı ne kadar olursa olsun, ceninin yaşamına son verilme eylemiyle/ölümle kıyaslanamaz. Bu nedenle ceninin ölümüne nazaran annenin sıkıntısı kısmî sayılır.

Yarar ve zarar dengelemeden farklı olarak bazen zarar dengeleme hususu da ortaya çıkabilir. Zararın karşılaştırılmasında, öncelikle hekim ve bilimsel verilerin güvenilirliği dikkate alınmalıdır. Neticede annenin kalıcı zarar görmesi veya ölüm riski, ya da ceninin hayatî tehlikesi söz konusu olduğunda, iki zarardan birinin yapılması kaçınılmazsa, zararı az olan eylem yapılarak daha büyük zarardan korunmak tercih edilir.¹⁸ İki zarar da eşit oranda ise yaşayan ve yaşatıcı olması hasebiyle annenin hayatına öncelik tanınır.

Gebeliğin tecavüz sonucu olması veya ceninin özürsüz olması, yararlı olma ve öldürmemeyi içeren zarar vermeme ilkesinin içeriğini, yarar ve zarar dengesini değiştirmeyi gerektirmez. Zira cenin bütün etkenlerden uzaktır ve masumdur. Tecavüz vb. nedenlerle çocuk istenmiyorsa, yarar ve zararın eşitlenmesi, kişi ve toplum/sosyal devlet çıkarının gözetilmesi adına, doğuncaya kadar annede kalması, doğduktan sonra ise devletin çocuğa sahip çıkması; ekonomik kaygılarla özellikle özürsüz cenin istenmiyorsa da devletin sosyal olması gereği aileye gerekli yardımı yapması gerekir. Bu şekilde kürtaj olmadığında ortaya çıkacak olumsuz sonuca odaklanan kürtaj savunucularının (pro-abortion) ileri sürdüğü ekonomik kaygılar da ortadan kaldırılmış olacaktır.

Yarar ilkesinden bahsedilirken yararlılık ilkesi ile Ahlak Felsefesi kuramlarından biri olan faydacılığın (utilitarizm) yer yer karıştırıldığı görülmektedir. Faydacılık kuramı, bir eylemi doğru veya yanlış kılan şeyin söz konusu eylemin yol açtığı sonuçlar olduğuna, yani eylemlerin ahlakî olup olmadığını belirleyen sonuçların asıl olarak bu eylemlerin etkilediği insanların fayda ve iyiliğini (well-being) artıran ve eksilten sonuçlar olduğuna inanan, sonuç temelli (consequentialist) bir yaklaşımdır.¹⁹ Eylemin sonucunda elde edilecek fayda ne kadar büyük ya da ne kadar çok insan için yararlı olabilecekse, kararın bu yönde verilmesi pragmatist

¹⁷ John Nuttall, **Ahlak Üzerine Tartışmalar (Etiğe Giriş)**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul 1997 s. 120-121.

¹⁸ Nihat Dalgın, **Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular**, Ensar Yay., İstanbul 2009 s. 290.; Nuttall, age., s. 147.; Ahmet Ekşi, **İslam Tıp Hukuku**, Ensar Yay., İstanbul 2011 s.135.

¹⁹ Çokar, age., s.75.

etik açısından “doğru” olarak kabul edilir. Faydacılık bu ölçütü kesinlikle nesnel bir ölçüt olarak görür.²⁰

Faydacılık kuramı, kadının kendi doğurganlığını denetleyemediği durumlarda oluşan kötü sonuçlar üzerinden, gebeliğin isteyerek düşükle sonlandırılmasının ahlakî bir eylem olduğunu savunur. Gebeliğin doğumla sonuçlandığında oluşacak istenmeyen sonuçların engellenmesi, eğer isteyerek düşükle sağlanabiliyorsa, ahlakî açıdan düşüğün savunulabilir olduğunu ileri sürer.²¹

Kürtajın yasal olarak serbest ve yasak olduğu ülkelerde çeşitli nedenlerle her yıl bir çok kadın kürtaj operasyonunda hayatını kaybetmektedir. Faydacılık kuramı bu sonuçtan yola çıkarak, kadının istenmeyen gebeliği devam ettirdiği ve kürtaj olmadığı takdirde zihinsel, ruhsal ve fiziksel davranış bozukluğunun ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Kürtaj savunucuları için pragmatist görüşlerin öne sürdüğü gerekçeler inandırıcı gelebilir ve isteyerek düşüğe başvurma ahlakî olarak haklı gösterilebilir. Ancak insanların başına gelebilecek geçici kötü sonuçları engellemek için başka canlıların öldürülmesine izin verilmesi, ahlakî açıdan problemlidir ve yaşam hakkının elinden alınması için doğrudan bir gerekçe yoksa masum bir cenini öldürmeye kimsenin hakkı yoktur.²²

Kürtaj fizyolojik bir olay değildir, oysa doğum fizyolojik bir olaydır. Çok erken devrede bile yapılırsa, kürtajın yaratacağı olumsuz durumlar, doğumun meydana getireceği olumsuzluklardan çok daha fazla olabilir. Çünkü insan bedeni fizyolojik olaylara uyum sağlamakta psikolojik olarak daha güçlüdür.²³ Ayrıca araştırmaların gösterdiğine göre, kürtaj sırasında pek çok kadın hayatını kaybettiği gibi, pek çok kadın da kürtajdan sonra psikolojik sorunlar yaşamakta, utanç, pişmanlık, suçluluk ve unutmama isteği duymaktadır. Hatta anne açısından gebeliğe son vermek, gebeliği devam ettirmekten daha fazla psikolojik ve fiziksel riskler taşımaktadır.²⁴

Pragmatizm, eylemi, sonuçlarına göre değerlendirmiş ve ahlakın ölçütünü tamamen faydaya indirgemıştır. Halbuki gerçek hayatta her faydanın, ahlakî bir eylem olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Faydacılığın, eylemin sonunda ortaya çıkması muhtemel olan olumsuzluklara bakarak kürtajın ahlakî bir eylem olduğunu ifade etmesi, ahlakî bir bakıştan ziyade ben-merkezci bir yaklaşımın ürünü olduğunu göstermektedir. Ben-merkezci bir bakış tarzı ise mutluluktan ziyade mutsuzluk meydana getirir.

Pragmatizm, ahlakî ilkeyi belirleyen bir ölçüt olarak kabul edilirse, her olayda haz aritmetiğinin çıkarılması gerekir. Haz aritmetiğinde kürtaj olmak isteyen kadının, kürtaj olması ve olmaması halinde yaşayacağı faydalar zararlılardan çıkarılarak, fayda zarardan çoksa eylem ahlakî kabul edilir. Ayrıca pragmatizmde, niyetlerin göz önüne alınmaması olumsuz sonuçların çıkmasına işaret eder. Yine fayda her zaman ölçülebilen bir şey değildir, bazı faydalar veya zararlar da çok sonraları ortaya çıkarlar.²⁵

Faydacılık ahlakî mutluluğa; mutluluğu sonucun çıkarlarına ve lezzetlerine indirgeyerek ahlakî yüzeysel bir bakış tarzıyla ele almaktadır. Aristo’ya göre lezzet, eylemi

²⁰ Ahmet Arslan, **Felsefeye Giriş**, Vadi Yay. Ankara 2002 s. 143.

²¹ Çokar, age., s.83.

²² Bkz. Çokar, age., s.86.

²³ F.S. Key, “**Abortion**” Curr-Opin-Obstet-Gynecol, Aug, 3 (4), USA, 1991, p. 496-500.; Akt. Nesrin Çobanoğlu, **Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği**, Eflatun Yay., Ankara 2009 s. 222-223.

²⁴ Ruth Macklin, **Abortion: Contemporary Ethical Perspectives**, Ed. W.T. Reich, Encyclopedia of Bioethics, Simon and Schuster Macmillan, New York, 1995 Vol. 1 p. 6-16.; Çavlin Bozbeyoğlu, agm., s. 29.; Çokar, age., s.86.

²⁵ Bkz. Arslan, age., s.143-146.

tamamlayandır,²⁶ eylemin kendisi değildir. Bu nedenle sonucun olumlu veya olumsuz özelliklerine göre bir eylemin ahlakî olduğu saptanamaz. Nitekim ahlakîlik her çeşit çıkarı reddeder.²⁷ Buna göre kürtajın anneye sağlayacağı fayda düşünülerek ahlakilik adına cenine zarar vermek düşünülemez.

Faydacılığa göre istenmeyen gebelikte kürtaj bir çok faydalar sağlayacağı için kürtaj ahlakî bir eylemdir. Yararlılık ilkesinde ise eylemin sadece sonucunda değil, motifinde (niyetinde), başlangıç ve seyrinde de yararlı olması ve kimseye zarar vermemesi, kimseyi öldürmemesi amaçlanır. Bu nedenle yararlılık ve zarar vermeme ilkelerine göre kürtajın ahlakî bir eylem olduğu söylenemez. Yararlılık ilkesi ile faydacılık kuramını karşılaştırdığımızda ve faydacılık kuramına ahlak filozofları tarafından yapılan nitelikli eleştirileri de dikkate aldığımızda faydacılığın, sonuçlara bakarak kürtajın ahlakiliğini ortaya koymasının mümkün olmadığını ifade edebiliriz.

Tıp Etiği ilkeleri içerisinde yararlı olma ve zarar vermeme ilkesi bağlamında kürtajda, kürtajı savunanlar açısından annenin yararı veya geçici yararı, ceninin ise tam anlamıyla zararı söz konusudur. Kürtaj gerçekleştirilirse, yarar ve zarar vermeme dengesi gözetilmediğinden bu durumda cenine etik davranılmamış demektir. Eğer ceninin yararını ve annenin zarar görmemesini dikkate alırsak, annenin psikolojik ve ekonomik kaygıları devlet aygıtı tarafından, psikolog ve din adamlarından faydalanılarak giderilmeli böylece anneye yararlı olunmalı, cenine ise zarar verilmemelidir. Bu şekilde hem anne hem de cenin açısından yararlı olma ve zarar vermeme işlevi paylaştırılmış olur.

2. Özerklik İlkesi

Özerklik (autonomy) bireylerin kendileri hakkında bağımsız düşünme, değerlendirme ve karar verme haklarıdır. Özerklik ilkesi, tıp uygulamasında, hasta hakları kavramı, insan hakları, vatandaş hakları, hatta tüketici hakları kavramlarının tıbbı yansıyan görünümü olarak değerlendirilebilir. Hasta-hekim ilişkisinin karar verme sürecinde bazı öğelerin bulunması gerekir. Bunlar; bireyin özerk olması, seçimini özerk biçimde yapabilmesi, sergilediği eylemini de bilinçli ve istekli olarak gerçekleştirebilmesidir.²⁸

Hastanın kendisi hakkında karar verebilmesi için hastalığı konusunda en iyi şekilde aydınlatılması, bilginin açık ve anlaşılır olması, hastanın anlatılanları anlama ve değerlendirme kapasitesine sahip olması, hasta ve hekimin durum hakkında istişarede bulunması, neticede ise hastanın tedaviyi kabul veya reddetme hakkına sahip olması gerekir.

Kürtajı onaylayanlara göre kadınların isteyerek düşük hakkından yoksun bırakılması, yaşam haklarının, sağlık haklarının ve doyurucu bir yaşam sürme haklarının sınırlandırılması olduğu gibi kadının kendi doğurganlığını denetleme hakkının elinden alınması ve temel ahlakî haklarının sınırlandırılması anlamına gelir. Beden annenin bedeni olduğu için özerklik ilkesi gereği karar da sadece anneye ait olmalıdır. Zira kürtaj kadının iradesidir, özerkliğe saygı da kadının iradesine saygıdır. Kürtaja hayır demek ise kadının yadsınması anlamına gelir.

Çobanoğlu'na göre özerklik ilkesinde iki kavram önemlidir; yeterlilik ve gönüllülük. Yeterlilikte bilginin anlaşılması ve kavranması, gönüllülükte ise zorlama, baskı ve

²⁶ Alexis Bertrand, **Ahlak Felsefesi**, Çev. Salih Zeki, Akçağ Yay., Ankara 2001 s. 98-100.

²⁷ Bertrand, age., s. 116.

²⁸ Arda, Şahinoğlu Pelin, age., s. 331.

yönlendirme olmadan hastanın kendi kararıyla tercihini belirtmesidir.²⁹ Feinberg'e göre özerklik minimum olarak başkalarının kontrolünden uzak özgür bir şekilde karar verme yeteneğini, anlamlı bir tercihte bulunmak için yeterli anlama seviyesinin olmasını, bir de eylemin konusunu düşünme ve eyleme geçirme kapasitesini gerektirir.³⁰

Bir eylemin ahlaki olabilmesi için özgür irade ile tercih edilmesi gerekir. Ancak her eylemde kişinin iradesinin negatif veya pozitif dış ve iç etkenlerden soyutlanarak özgürce karar verip veremediği tartışmalı bir konudur. Zira toplumda yaşayan herkesin kendi geleceğini belirleme ve bir karar verip uygulamaya koyma konusunda her zaman aynı yetenek ve kapasitede olduğunu söylemek güçtür. Kişisel özellikler, eğitim vb. farklılıklar gibi, özellikle sağlık alanındaki bazı hastalıklar, kişilerin kalıcı ya da bir süreliğine özerkliklerine dayalı bir eylemde bulunmalarına engel oluşturabildikleri³¹ için kişilerde yeterlilik kaybı görülebilmektedir.³² Sözgelimi kürtaj yaptırmayı düşünen bir kadın kendisini tuzağa düşürülmüş gibi hisseder. Ya kendi kendine merhamet gösterip her türlü sorumluluktan kaçıp kürtaj yaptırır ya da merhameti bebeğe gösterip doğmasına izin verir.³³ Bu şekilde ikilemde olan bir annenin rahat karar vereceğini düşünmek kolay değildir.

Bir insanın özerkliğine, azaltıcı etki yapan özellikler dört başlık altında ele alınabilir:

- a. Bireyin isteklerini ya da eylemlerini yahut her ikisini de denetim altına alabilme yeteneğindeki kusurlar.
- b. Bireyin muhakemesindeki kusurlar.
- c. Bireyin tercihini dayandıracığı bilgilerdeki kusurlar.
- d. Bireyin kendi isteklerinde kararlı olma konusundaki kusurlar.³⁴

Kürtajda ekonomik ve ideolojik kaygıların, ataerkil ailelerin davranışlarının, yanlış geleneksel buyrukların, bir canlının yaşamına son verip vermeme düşüncesinin annelerin kalıcı veya geçici bir süre zihinsel özerkliğini, muhakeme ve tercih etme gücünü etkilediği bilinmektedir. Annenin kendine ait cenini yok edip etmeme devresindeki düşüncesi, annenin önemli bir parçasının intiharı veya potansiyel yavrusunu öldürmesi anlamına gelmektedir. Bu zor durumundan dolayı kürtaj konusunda karar verirken annede kalıcı ve geçici yeterlilik kaybı oluşabilme ihtimali yüksektir. Bu durumda annenin kimseden yardım almadan vereceği kararın doğru ve onaylanabilir ahlakî bir tercih olacağını düşünmek güçleşmektedir.

Schiller'e göre, özgürlük insanın kendisine özgürce koyduğunu düşündüğü şeye bağlılığını öyle bir bağımlılığa dönüştürür ki, özgürlük insanın kendi kendisini mahkum ettiği görkemli bir kölelik haline gelir.³⁵ Beauchamp ve Childress da özgürlükle ilgili olarak, bireyin tam olarak özerk olamayacağını vurgulamışlardır. Onlara göre bireyler yaşadıkları toplumun özelliklerinden, yaşam koşullarından, dinsel ve irksal nedenlerinden dolayı tam olarak özerk olamazlar. Bu ise bireyin kısmî özerklik veya derecelendirilmiş özerkliğe sahip olduğu anlamına gelir.³⁶ Bu ifadeler bağlamında özerklik ve özgürlükle ilgili tespitleri dikkate

²⁹ Nermin Ersoy, **Aydınlatılmış Onam**, Çağdaş Tıp Etiği, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir ve diğ. Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2003 s. 215-218.; Çobanoğlu, agm., s. 184.

³⁰ Lawrence, agm., s. 35.

³¹ Ömür Elçioğlu, Nurdan Kırımlioğlu, **Tıp Etiği İlkeleri**, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir ve diğ. **Çağdaş Tıp Etiği**, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2003 s. 35.

³² Çobanoğlu, agm., s. 184.; Ersoy, agm., s. 215-218.

³³ Sultan Komut, **Türkiye'de Kadın, Cinsellik ve Kürtaj**, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 3 (1) (Online), İstanbul 2011 s. 92.

³⁴ Bkz. J. Harris, **Hayatın Değeri**, Çev. S. Sertabiboğlu, Ayrıntı Yay., İstanbul 1998.

³⁵ Özlem, age., s. 83.

³⁶ T. L. Beauchamp and J. F. Childress, **Principles of Biomedical Ethics**, Oxford University Press, New York 1994 p. 57-77.

aldığımızda kürtaj konusunda kadının karar verirken bir anlamda kendisinin, doğanın (naturalizm), tarihin (historizm), geleneklerin ve toplumun (sosyalizm) zindanı içerisinde karar verdiğini ifade edebiliriz.³⁷ Hal böyle olunca, annenin bütün yaşam alanını kapsayan kürtaj konusunda “özgürce” karar verdiğini düşünmek ne kadar doğrudur!?

Kürtajı savunanlar “beden benim, karar benim” diyerek özerklik ilkesinin kapsamını mutlak anlamda arttırdıklarında bir başkasının güvenliğine ilişkin problemler de ortaya çıkmaktadır. Zira özgürlük ve başkasının güvenliği ilişkisinde birinin aşırılığı diğersinin yetersizliğini gerektirmektedir. Bu da özgürlük ve güvenlik ilişkisinin sağlamadığını, toplumda kişisel egoizmin baskın olduğunu gösterir. Buna göre annenin sınırlandırılmamış özgürlüğü arttırıldığında ceninin hayatı tehlikeye girer. Sınırsız ve mutlak bir özgürlük anlayışı mutluluk yerine anarşi ve kaos meydana getirir. Bu ise ahlak felsefesinin genel prensipleri ve amaçlarıyla birlikte düşünülemez.

Lawrence’e göre özerklik ilkesinin diğer bütün ilkelerden daha öncelikli bir ilke olduğu söylenemez. Zira yanlış eleştirel düşüncemiz özerkliğe saygı ilkesinin bütün ahlakî düzenlemeleri ve düşünceleri geçersiz kıldığı yönündedir.³⁸ Öyle ki etrafını câmi ağyarını mâni bir tarzda özerkliğin sınırlılığı veya sınırsızlığı ele alınmamıştır. Üstelik özgürlük, doğal güçler, alışkanlıklar, eğilimler, kaza kader, güdüler, ihtiraslar ve iradî eylemlerle ilgili olduğu için ahlak filozofları, psikologlar ve teologlar tarafından üzerinde çok farklı görüşler ileri sürülen bir konudur.³⁹ Buna göre farklı değerlendirmelerde bulunulan ve mahiyeti net olarak ortaya konulamayan özerklik ilkesinin kürtajın ahlakîliğini tespit etmesi mümkün değildir.

Ahlak felsefesinin önemli kuramcılarında olan Kant’a göre bir davranışın ahlakî olabilmesi için kararın, kişilerin özgür kararlarına dayandırılması gerektiğinden, Kant’ın ödev etiğinde (duty ethics) özerkliğin ön planda olduğu ifade edilmiştir.⁴⁰ Bu düşünceden hareketle de, Kant’ın kürtajın kadının kendi kararı olması fikrini benimsediği iddia edilmiştir. Kant etiğinin ilk önermesi bir eylemin özgür irade ile tercih edilmesidir. İkinci önermesi ise “öyle bir ilkeye (maksime) dayanarak eyle ki bu ilkeye dayanarak isteyebileceğin şey, aynı zamanda genel bir yasa olsun, öyle eyle ki eyleminin dayandığı ilke, aynı zamanda öbür insanların eylemleri için de bir ilke ve yasa olabilsin.”⁴¹ Bir davranışın ahlakî olabilmesi için sadece özgür bir kararın sonucu olması yeterli değil, eylemlerin genel bir yasaya da uyması gerekir. Özerklik mahiyeti üzerinde herkesin mutabık olduğu evrensel bir ilke olmadığı gibi, eylemin ahlakî olmasını sağlayan özgürce tercih edilmesi değil, genel bir yasaya uymasındır.

Kant’a göre özerklik veya özgürlük metafizik bir sorundur. Özgürlükten kalkılarak sorumluluk/ahlak tesis edilemez. Bunun tersine insanın sorumluluk duygusundan kalkılarak onun özgür olması gerektiği varsayılır.⁴² Buna göre cenin annenin bir parçasıdır. Anne cenine karşı sorumludur. Sorumluluğunun gereği cenine zarar vermemelidir. Eğer kürtaj olmak yerine özgür kararıyla kürtaj olmamayı tercih ederse ahlaki bir eylemde bulunmuş olur.

³⁷ Bkz. Ali Şeriati, **İnsanın Dört Zindanı**, Çev. Hüseyin Hatemi, İşaret Yay., İstanbul 2005.

³⁸ Lawrence, agm., s. 35.

³⁹ Bertrand, age., s. 48-78.

⁴⁰ Ömür Elçioğlu, **Üretim Fonksiyonları ile İlgili Tıbbî Uygulamalar ve Etik**, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir ve diğ. **Çağdaş Tıp Etiği**, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2003 s. 300.

⁴¹ Özlem, age., s. 80.

⁴² Arslan, age., s. 148.

Bazı Ortodoks yorumcular da Kant'ın otoritesinden faydalanmak istemiş ve onun "insanın ahlakî değerler alanı talihin cilvelerinden muaftır" sözüne binaen, kürtajın ahlakî bir değer olmasından dolayı zamana ve şartlara göre değişemeyeceğini ifade etmişlerdir.⁴³ Kant'ın buradaki ifadesi, kürtajın ahlakî bir değer olduğu ortaya konulduktan sonra dikkate alınabilecek bir görüştür.

Mutlak özerklik anlayışı gereği kürtajda sadece annenin tercih hakkı olması gerekir. Babanın, ceninin, bir yerde de toplumun ve Yaratan'ın söz ve yetki sahibi olması yanlıştır. Halbuki annenin, cenin, baba, toplum ve Yaratan'la zorunlu bir ilişkisi vardır. Anne sorumluluk duygusu gereği her halükarda mutlak özgür olmaktan ziyade kısmî olarak özgürdür. Ayrıca anne, kendisi, toplum, yaşadığı zaman ve mekanın dayatmaları sonucu zaman zaman psikolojik yeterlilik kaybına uğrayabilmektedir. Bu durumda özerklikten yola çıkılarak kürtajı savunmak kısmî özgürlüğe ve psikolojik yetersizliğe rağmen sınırsız ve mutlak özgür olduğunu iddia etmek anlamına gelir. Halbuki anne, ceninle ilişkisinde hiçbir zaman sınırsız ve mutlak özgür değildir.

Kürtaj ahlakî bir eylem kabul edilirse, özgür karara bağlı olarak o eylemi yapmak ahlaki olabilir. Yoksa nasıl ki özgürce karar verme hırsızlık veya katiliğin ahlakî bir eylem olmasını sağlayamıyorsa, kürtaj ahlakî bir eylem değilse, özgürce karar verilmesi onun ahlakî bir eylem olarak kabul edilmesini sağlamaz. Özgürlük, ahlakiliğin yegane şartı değildir. Ancak özgürlük ilkesi bir davranışın ahlakî olup olmadığı belli olduktan sonra tartışılabilir bir husustur.

Bir eylemin ahlakî olmasını sağlayan ölçüt, kişinin özgür kararı sonucu erdemli bir eylemde bulunmasıdır. Erdemli bir eylem, özgürce değil de zorla tercih ettirilirse bunun ahlakî bir eylem olduğu düşünülemez. Fakat ahlakî olmayan bir eylemin özgürce tercih edilmesi de onun ahlakî olmasını sağlamaz. Özerklik ilkesi, ahlakî bir eylemin tercih edilmesinde erdemli bir motiftir, bunun dışında bir eylemin ahlakî olma niteliğini belirleme özelliğine sahip olmadığından, kürtajın ahlakî bir eylem olup olmadığını da tespit etme imkanına sahip değildir. Özerklik anlayışı genel ve evrensel bir maksime uyan ahlakî bir eylemi tercih etmede çok önemli bir unsurdur. Bu unsur, kürtaj genel bir yasaya bağlanarak ahlakî olup olmadığı tespit edildikten sonra eylemi değerlendirme kapsamına girebilir.

3. Yaşam Hakkı İlkesi

Kürtaj olgusunda en önemli sorunlardan bir tanesi ceninin yaşam hakkının (right to life) ortadan kaldırılmasının ahlakî olup olmadığıdır. İnsanların doğuştan kazandıkları, devredilemez, vazgeçilemez hakları vardır. Canlı bir varlık olan insanın, hak ve özgürlüklere sahip olabilmesi için yaşaması gerekir. Önce "yaşam" vardır; insanın kendisi vardır. Yaşam ilk özgürlüktür, insanın varlık olarak yeryüzüne gelmesi ve orada kendini idame ettirmesidir. Yaşamak, insanoğlunun temel hakkı, varlığının ve fiziksel devamlılığının ilk koşuludur.⁴⁴

Yaşam hakkı ilkesi o kadar önemli bir ilkedir ki gerçek anlamda yaşam hakkına saygının sağlanabilmesi için kişinin ruhsal, zihinsel vb. sıkıntılarını dikkate alarak kişinin kendisine karşı bile korunması gerekir.⁴⁵ Hukuka göre kişi kendi beden bütünlüğüne zarar verici, böylece ilk menfaatini yani yaşama hakkını bozucu eylemlerde bulunamaz, böyle bir

⁴³ Bkz. M.C. Nussbaum, **The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy**, Cambridge University Press, Massachusetts, 1997.

⁴⁴ Bahri Savcı, **Yaşama Hakkı, Felsefe Açısından Pratiğe Doğru**, Ed. İonna Kuçuradi, **İnsan Haklarının felsefi Temelleri Uluslararası Semineri**, 1980 s. 57.

⁴⁵ Muharrem Özen, **AIHS Bağlamında Yaşama Hakkı ve İşkence Yasağı Konularında İç Hukuktaki Düzenlemelere ve Türk Mahkemelerindeki Davalardaki Sorunlara Bir Bakış**, www.yargitay.gov.tr (05.10.2004).

sonucu verme istidadında olan yükümlülükler altına girme girişim ve yaklaşımlarında olamaz.⁴⁶

Yaşam hakkı söz konusu olduğunda kollanması gereken ahlakî ilke, bir bireyin eylemlerinden dolayı özgürlüğü kısıtlanan ya da yok olacak olan ötekinin hakkının kabul edilmesidir.⁴⁷ Kürtajla ilgili etik tartışmaların büyük bir kısmı ceninin öteki olup olmadığı veya birey olma özelliklerini içerip içermediği konusuna odaklanmaktadır. Eğer cenin birey kabul edilirse yaşam hakkına sahip olduğu kabul edilecektir. Bu nedenle günümüze kadar süren tartışmaların önemli bir kısmı, ceninin birey olup olmadığı iddiasını kanıtlamak ya da çürütmek yönünde argümanlar geliştirmek üzerinde gerçekleşmiştir. Cenin bir birey midir? Ne zaman bir insan ya da birey olarak kabul edilebilir? İnsan olmanın ölçütleri nelerdir? soruları insan olmanın potansiyeli ve temel niteliği konusunda bir tartışmayı beraberinde getirdiği için hem kürtaj taraftarlarına hem de karşıtlarına görüşlerini temellendirme ve kürtaj sorununda gerekçeler oluşturmak için olanaklar sunar.

Kürtaj karşıtı olan ve kadınların isteyerek düşüğe başvurmasına izin verilmemesi gerektiğini ileri süren görüşlerin temel dayanağı, ceninin yetişkin bir insanla aynı değerde olduğu savıdır. Bu savı ileri sürenler çeşitli şekillerde ceninin kişiliğine ilişkin düşünceler ileri sürmüşlerdir. Bir kısım otoriteler yumurtanın döllenme anını insan yaşamının başlangıcı olarak kabul edip döllenmiş yumurtayı insan olarak gelişme potansiyeli taşıyan bir yapı olarak görmüşlerdir. Nitekim biyolojik bulgular ceninin döllenme anından itibaren canlılık kazandığı⁴⁸ ve yaklaşık olarak 8. haftadan itibaren beyin dalgalanmalarının olduğu yönündedir.⁴⁹ Harris ise yaşamın döllenmeyle başlamadığını, ancak döllenmiş yumurtanın potansiyel bir insan olduğunu, ona gerçek insanların sahip olduğu hakların ve korunma ayrıcalığının sağlanması gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁰ Bir kısım düşünürler tartışmayı biraz daha ileri götürerek cenini akıllı, bilinç sahibi ve bunu ifade eden canlı olarak tanımlamışlardır. Cenin anne vücudundan ayrılıncaya ve bağımsız yaşamaya başlayıncaya kadar bir birey sayılmasa da bir takım haklara sahiptir. Tam bir birey olmasa da canlıdır ve yaşamak her canlının temel hakkıdır.⁵¹ Kimsenin herhangi bir canlıyı öldürme hakkı yoktur. Buna göre cenin canlıdır, o zaman kimsenin cenini öldürme hakkı yoktur. Aksine yaşama hakkını koruması gerekir.

Bebek öldürme (infanticide) kuralı iki önermeye dayanır: 1. Bebek insan türüne aittir (tür ilkesi). 2. Bebekler gelişme aşamaları sonunda düşünebilecek, konuşabilecek, sevebilecek ve adalet duygusuna sahip olabileceklerdir (potansiyalite ilkesi). Devine bebek öldürme kuralını örnek göstererek fetusu döllenme anından itibaren yaşayan insanla aynı ahlakî konuma sahip olarak kabul etmiştir.⁵² Tür ve potansiyalite önermesine göre ceninin yaşam hakkı döllenme anından itibaren korunmalıdır.

⁴⁶ Bahri Savcı, **Yasama Hakkı ve Boyutları**, AÜSBF Yay., Ankara 1980 s. 18.

⁴⁷ A. Pieper, **Etik Giriş**, Ayrıntı Yay., İstanbul 1999 s. 30.

⁴⁸ Ekşi, age., s. 128.

⁴⁹ Çobanoğlu, age., s. 219.

⁵⁰ Bkz. Harris, age. ; Rana Yiğit, **Fetus - Yenidoğan Hakları ve Hemşirelik**, C. Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 2002, 6 (2) s. 51.

⁵¹ Yiğit, agm., s. 50-52.

⁵² J. Areen, **Limiting procreation**, Ed. R. M. Veatch, **Medical Ethics**, Jones and Bartlett Publishers, Second edition, Massachusetts 1997 p. 103-133,; Çokar, age., s. 91.

Thomson ise fetusun birey olmasından yola çıkarak yaşam hakkının her koşulda yaşama hakkı olarak değil, adil olmayan bir biçimde ölmeme hakkını da içerecek biçimde tanımlanması gerektiğini ileri sürmüştür.⁵³ Buna göre adil olmayan biçimde canlı olan fetusun hayatına dokunulmamalıdır.

Fetus bir birey, potansiyel bir insan olarak kabul edildiği takdirde, düşük yoluyla yaşamının sonlanması izin verilmesi, insanın yaşam hakkına yönelik bir tehdit ve sınırlama anlamına gelir.⁵⁴ Yaşam hakkının değerliliğinden dolayı birey kendi yaşam hakkına sahip olduğu gibi ötekini yaşamına da yaşama saygı ilkesi gereği saygı göstermelidir. Kürtaj karşıtı için yaşam hakkı kapsamında hayata gözlerini açmış olan birey ne kadar yaşama saygıyı hak ediyorsa, bilkuvve insan olan cenin de aynı şekilde yaşama saygı hakkı gereği kürtajı hak etmemektedir.

“Fetus bir canlıdır, yaşam hakkına dokunulmamalı” diyen bir çoğunluk olduğu gibi, fetusun canlı olduğunu ancak kürtaj kararının kadının tercihine bağlı olduğunu söyleyenler de vardır. Öztürk’e göre fetus bir canlı olduğuna göre yaşamın kutsallığı ilkesi açısından fetusun yaşamının korunması gerekir. Ancak doğuma kadar kadının bedeninin bir parçası olarak gelişimini sürdüren fetusun geleceğine ilişkin kararlar da gebe kadına ait olmalıdır. Çünkü embriyo ve fetusun yaşama hakkı kadar kadının da kendi bedeninde olanlara ve olacıklara karar verme hakkı vardır.⁵⁵

Kürtaj karşıtları ise bir canlının birey olarak kabul edilebilmesi için her şeyden önce bilinçlilik ve rasyonellik gibi iki önemli kapasiteye sahip olması gerektiğini vurgulamışlardır.⁵⁶ Birey olmak; kendi varlığının farkında olma, nesnelere ve durumları zaman ve uzay boyutunda tanıma, geçmişi anımsama ve geleceği öngörme yetilerini gerektirir. Oysa fetus gebeliğin hiçbir döneminde bu kapasiteye sahip değildir.⁵⁷

Fletcher insan olmanın 15 ölçütünden söz etmiştir. Bunlar; minimal zeka, kendinin farkında olma, kendini kontrol etme yetisi, geçmiş, şimdi ve gelecek algısı, başkaları ile ilgilenme, başkaları için endişelenme, iletişim kurma yeteneği, birini kontrol etme, merak etme, yaşamda değişiklik yapma ve uyum sağlama, başkasının yaşamında önemli olma, bireysel farklılıkların olması ve fonksiyonel bir kortekse sahip olmadır. Ayrıca bir canlıya ahlak açısından hak tanıyabilmek için öncelikle onun kendini zaman içinde ayrı bir varlık olarak kavrayabilmesi ve kendini ifade edebilmesi gerekmektedir.⁵⁸ Bu durumda embriyo, fetus, yeni doğan, down sendromlu bebekler ve hatta bir çok insanın sayılan bu özelliklere uymadığı görülür.⁵⁹

Kant, ahlak kuramında kürtaj konusuna değinmediği için dolaylı olarak onun ahlak felsefesinde kürtajın yerinin ne olabileceği merak edilmiştir. Bu konuda amaç ve araçla ilgili görüşlerine değinilmiştir. Ona göre “insan ve genel olarak her akıl sahibi varlık, şu veya bu isteme için rastgele kullanılacak sırf bir araç olarak değil, kendisi amaç olarak vardır; ve gerek kendine gerekse başka akıl sahibi varlıklara yönelen bütün eylemlerinde hep aynı zamanda amaç olarak görülmelidir.... Varoluşları bizim istememize değil de, doğaya dayanan varlıkların, akıl sahibi olmayan varlıklar olunca, yine de araç olarak ancak görelî bir değeri

⁵³ Areen age., s. 103-133.; Çokar, age., s. 96.

⁵⁴ Çokar, age., s. 98.

⁵⁵ H. Öztürk, **Abortus ve Etik Sorunlar: Etik Bunun Neresinde**, Ankara Tabib Odası Yay., No:1 Ankara 1997 s. 75-83.

⁵⁶ Öztürk, age., s.75-83.

⁵⁷ R. Higginson, **Life, Death and Handicapped Newborn**, Ethics and Medicine, 1987, 3(3), p. 215.; Öztürk age., s.75-83.

⁵⁸ Öztürk, age., s.75-83.

⁵⁹ Yiğit, agm., s. 51.

vardır, bu yüzden onlara şeyler denir; oysa akıl sahibi olan varlıklara kişiler denir.”⁶⁰ Kant’ın ifadelerinden kişi olan insan için geçerli olan “öldürmeme” buyruğunun, şey olan cenin için geçerli olmadığı yargısına varılmıştır.⁶¹ Burada ahlak felsefesi açısından amaç ve aracın, şeyler ve kişilerin ne olduğu ele alınmaktadır, ancak ceninin “şey” olduğuna dair herhangi bir işaret olmadığı gibi, ceninin varoluşunun tamamen isteğimiz dışında olup olmadığı da tartışmalı bir konudur.

Ahlak felsefesinde bizzat kendisi önemli ve değerli olan şeyler amaç, başka şeylere, başka hedeflere ulaştıran şeyler ise araçtır. Ahlakta ideal olan doğru ve iyi amaçların doğru ve iyi araçlarla gerçekleştirilmesidir.⁶² Bir şeyin araç veya şey olması onun değersiz olduğunu veya yok edilebileceğini göstermez.

İnsan olmanın tanımını kişiliğe (personhood) vurgu yaparak oluşturan kürtaj taraftarları; insanın sevinç ve öfke gösterebilen, acılara karşı duyarlı, yaşam içinde deneyimlere sahip, toplumsal ve davranışsal bir varlığa sahip olduğunu teziyle bu özellikleri henüz taşımayan fetusun yaşamının sonlandırılmasının yetişkin bir insanın yaşamının sonlandırılmasıyla aynı olmadığını ileri sürmüşlerdir. Kürtaj karşıtları da aynı gerekçelerle ileride söz konusu özelliklere sahip olabilecek insan türüne ait canlı bir varlığın yaşamının sonlandırılmasının doğru olmadığını savunmuşlardır.⁶³

Gebeliğin sonlandırılmasını bir seçenek olarak kabul edenler, kişilik için katı bir tanımlamadan yola çıkarak kadının özgürlüğünü ve eşitliğini savunurken; gebeliğin sonlandırılmasına karşı olanlar ise “cinsiyet-uyumlu” (sex-appropriate) toplumsal rollere uygun, geleneksel ve ideal bir aileyi savunarak döllenmenin hemen ertesinde kadına bir anne kimliği sağlayan, daha ılımlı bir tanımlamayı önermektedirler.⁶⁴

Her iki yaklaşımda da, insanın var oluşunda süreklilik gösteren gebelik durumu göz ardı edilerek, bu sürecin iki ucu -başlangıç ve sonucu- ölçüt olarak alınmaktadır. İntrauterin (0-10 hafta) dönem, insan yaşamının en erken dönemi olması nedeniyle kuşkusuz özel bir öneme sahiptir. Bu bağlamda fetusun döllenmeyle başlayan ve doğum ile sonuçlanacak potansiyel bir insan olduğu söylenebilir.⁶⁵

Kürtaj konusundaki karşıtlığın çözümünü, kişilik kavramına başvurarak çözmek isteyenlerin uğraşlarının boşuna olduğunun en önemli göstergesi, her iki uç düşünce taraftarlarının da düşük konusunda bir uzlaşmaya varmak için kişilik konusunda bir uzlaşmaya varmanın gerekliliğine inanmamalarıdır. Söz gelimi Warren ve Tooley gibi yazarlar, birey olmak için, yeni doğan bir bebeğin bile karşılamakta zorlanacağı özellikleri ileri sürerken, Noonan gibi düşünürler yeni döllenmiş bir fetusun karşılayabileceği özellikleri önermektedirler.⁶⁶

Görüldüğü üzere ceninin birey olup olmadığına dair tartışmalarda nesnel bir kriter yoktur. Bunun nedeni, kişiliğin ne zaman başladığı konusu ile ilgili tartışmaya düşünürlerin kendi değer ve yargılarını katmalarıdır. Bilimsel veriler ve evrensel değerler içerisinde, kişisel

⁶⁰ I. Kant, **Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi**, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 1995 s. 45.

⁶¹ Çokar, age., s. 99.

⁶² Arslan, age., s. 129.

⁶³ Çokar, age., s. 83-84.

⁶⁴ Macklin, agm., s. 6-16,

⁶⁵ Yiğit, agm., s. 51.

⁶⁶ Macklin, agm, s. 6-16,

yargıların katıldığı bir tartışmada ise bireyin kişilik sahibi olup olmadığı sorunu çözüme kavuşmamaktadır. Fetusun potansiyel bir kişi olması; gebelik, bebeklik ve çocukluk gibi dönemlerde normal gelişimini sürdüreceği varsayımıyla anlam kazanır ve fetus ancak bu durumda bir birey haline gelebilir. Bu yüzden fetusla ilgili kararlarda onun ne olduğundan çok, ne olacağı sorusuna da yanıt aranmalıdır.⁶⁷

Ahlak felsefesi kuramlarından mutlak kuralcı yaklaşım (absolute rule) ceninin birey olduğu öncülünden hareket ederek yaşam hakkı ilkesini ele almıştır. Anne karnındaki canlının yaşamının sonlandırılmasını, bir insanın yaşamının sonlandırılmasıyla özdeşleştiren bu görüşün taraftarları, her koşulda bir insanın diğer bir insan tarafından öldürülmesinin ahlakî gerekçesi olmayacağını savunarak, isteyerek düşüğe karşı çıkmışlardır. Eğer insan türüne ait bir canlının öldürülmesine hiçbir koşulda izin verilmesi olanaklı değilse, isteyerek düşük için de izin verilmesi olanaklı değildir.⁶⁸

Mutlak kuralcı yaklaşımda belirli bazı ahlak kuralları veya hükümleri ayırım gözetmeksizin geçerli kabul edilir. Joseph Boyle'e göre bu yaklaşımın tipik özelliği, etik-dışı terimlerle betimlenmiş bir eylemin yapılmasının gerekip gerekmediği konusunda, evrensel geçerliliği olan bir hüküm içeren, özgün bir kurala sahip olmasıdır. İsteyerek düşük yapmak yanlış ise annenin ve çocuğun sağlığının tehlikede olması bile yaşam ortadan kalkmasını sağlamamalıdır.⁶⁹ Zira "öteki için ölmeye hazırım" ahlakî bir cümledir; "O, benim için ölmeye hazır olmalıdır" cümlesinin ise mutlak kuralcı yaklaşımı savunanlar için ahlakî bir anlamı yoktur.⁷⁰

Kürtaj savunucusuna göre yaşam hakkı ile özerklik hakkı çatışmaktadır. Özerklik, başkalarının hakkına engel oluşturmadığı sürece herkesin karar verme ve seçim yapma hakkının olduğu şeklinde yorumlandığında, kürtaj karşıtları da özerklik ilkesinin bu tarzda yorumuna karşı çıkmazlar. Ancak uygulamada gebeliğin isteyerek düşük ile sonlandırılmasının bir başkasının (fetusun) yaşam hakkına müdahale olduğunu savunurlar. Kadınların isteyerek düşük yapma haklarının olması gerektiğini savunanlar ise fetusun öldürülmesinin herhangi bir hakkın engellenmesi anlamına gelmediğini ileri sürerler. Bu grup kürtaj kararını kişinin apandisit olma kararından farklı görmezler.⁷¹

Annenin özerkliğinin ve fetusun yaşam haklarının çatıştığı bir durumda, çatışmanın taraflardan birinin lehine çözümlenmesi gerekir. Batı felsefi ve politik düşünce geleneğinde iki değer çatıştığında, her zaman insan yaşamının değeri üstün tutulmuştur. Fetusa yaşam hakkı ile annenin gebeliğini sonlandırma hakkı çatıştığında, kadının haklarının gerçekleşmesine öncelik tanınması, fetusun haklarından olan bir varlık olabileceğinin inkar edilmesi ya da fetusun haklarının annenin haklarından daha düşük düzeyde olduğunun kabul edilmesi anlamına gelir.⁷² Batı felsefi ve politik düşüncesinde kadının özerkliği ön planda iken, Yahudi, Hıristiyan ve İslam düşüncesinde - annenin hayatının tehlikede olması gibi zorunlu durumlar hariç - fetusun yaşam hakkı ön plandadır.⁷³

⁶⁷ Bkz. Hasan Doğruyol, **Çocuk Cerrahisinde Etik Sorunlar: Klinik Etik**, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir, Y. Oğuz, Ö. Elçioğlu, H. Doğan, Tayf Ofset, İstanbul 2001 s. 465-511.; Higginson agm., s. 215; Öztürk age., s.75-83.

⁶⁸ Çokar, age., s. 75.

⁶⁹ Joseph Boyle, **An Absolute Rule Approach**, Ed. H. Kuhse, P. Singer, **A Companion to Bioethics**, Second Printing, Blackwell Publishers, Oxford 2001 p. 72-75.; Çokar, age., s. 74.

⁷⁰ Zygmunt Bauman, **Postmodern Etik**, Çev. Alev Türker, Ayrıntı Yay., İstanbul 1998 s. 68.; Çokar, age., s. 74.

⁷¹ Çobanoğlu, age., s. 220.

⁷² Macklin, agm., s. 6-16.; Çokar, age., s. 95.

⁷³ Ali Bardakoğlu, **Haramlar ve Helalar**, İlmihal-2, İSAM, İstanbul 1999 s.137.

Yaşam hakkı ilkesi ile özerklik ilkesi çatışması, özerklik ilkesinin “mutlak özgürlük” olarak ele alınması, birey ve toplum açısından içeriğinin ve çerçevesinin izafi olarak belirlenmesinden kaynaklandığı gibi, özerkliğin bir eylemin ahlakî olmasını sağlama özelliğini haiz olmamasından da kaynaklanır. Buna binaen ceninin öldürülmesi, birbiriyle çatışan, kapsamı ve çerçevesi tam olarak belirlenememiş ilkelere hapsedilemeyecek kadar önemli bir konudur.

Yaşayan insanın amaç olarak görülmesi, insanın önemini ortaya koyduğu gibi, ceninin potansiyalite ve tür ilkesi gereği amaç olarak görülmesi de insana verilmesi gereken değeri ortaya koyacaktır. Cenin, döllenme anından itibaren canlıdır. Her canlı yaşam ve yaşama saygı hakkına sahiptir. Buna göre her cenin yaşam hakkına sahiptir. Yaşam hakkı ilkesi çerçevesinde annenin fiziksel, mental ve kişilik bütünlüğüne özen gösterilmeli, ceninin ise fiziksel ve canlılık özelliğine hiçbir şekilde zarar verilmemelidir.

4. Yasallık İlkesi

Bir eylemin kanun ve yasalara uygunluğu anlamına gelen yasallık (legality) ilkesi kürtajın uygulanabilirliği ile yakından ilgilidir. Etik veya inanç açısından kürtaja değer atfetmeyenler büyük oranda kürtajın değerini yasalara göre belirlerler. Yasalar tarafından kürtajın serbest veya yasak olması onun onaylanabilir/iyi veya onaylanamaz/kötü olduğunu ortaya koyar.

Kürtajın yasal kaynakları uluslararası belgeler ve yasalardır. Bu belgelerde zikredilen insan haklarının en önemlisi “yaşam hakkı” olup, insan sağlığına saygı bütün hakların başında gelmiş ve birincil, en temel/ en kutsal gibi sıfatlarla anılmıştır.⁷⁴

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) 2. maddenin 1. fıkrasında yaşam hakkı şu şekilde düzenlenmiştir: “Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır.” Bu hüküm devlete, sadece “isteyerek” ölüme sebep olmaktan kaçınma yükümlülüğü değil, aynı zamanda yaşamı korumak için gerekli önlemleri alma ödevini de yüklemiştir.⁷⁵ Sözleşme yaşama hakkından bahsederken yaşamın ne zaman başlayıp ne zaman bittiğini belirtmemiştir. Bu nedenle “herkes” kavramının henüz doğmamış anne karnındaki cenini kapsayıp kapsamayacağı tartışma konusu olmuştur. Uluslararası düzlemde ulaşılmış bir konsensüs olmadığından, sorun, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu tarafından Brüggen ve Scheuten-Almanya davasının raporunda açık bırakılmış, X-İngiltere kararında ise “herkes” kelimesinin doğmamış çocuğu içermediği belirtilmiştir.⁷⁶

Cenin, mutlak surette, kayıtsız ve şartsız, 2. maddedeki korumaya dahil edilmediğini söylemek mümkün değildir; gebeliğin iradî olarak sona erdirilmesi konusundaki anlayış, ihtiyaç ve uygulamadaki çeşitlilik nedeniyle bu konuda mutlak ve genel bir kural koyma imkansızdır. Bu süreçte ceninin korunması ile korunmaya değer öteki menfaatler arasındaki

⁷⁴ Abubekir Harorlı, Saadettin Dağistan, **İnsanlar Üzerinde Yapılan Tıbbî Araştırmalar ve Etik Kurulların Önemi**, Atatürk Üniversitesi, Diş Hek. Fak. Derg. 2002 C. 12 S. 2 s. 54.

⁷⁵ Oktay Bahadır, **Avrupa İnsan Hakları ve Türk Anayasa Yargısında Yaşama Hakkı**, Gazi Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009 s.100.

⁷⁶ P. Van Dijk and G. J. H. Van Hoof, **Theory and Practice of the European Convention on Human Rights**, Kluwer Law International, The Hague 1998 p. 300.

denge göz önünde tutulmalıdır. Bu çerçevede ceninin mutlak surette koruma dışı bırakılmadığı söylenebilir.⁷⁷

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) 1953 yılında yürürlüğe girmiş ve 1954 yılında Türkiye tarafından onaylanmıştır. Bu sözleşmeyle birlikte yaşam hakkı Türk Anayasasında hakların temeli ve özü olarak kabul edilmiştir.⁷⁸ Bu sözleşmenin yürürlüğe girmesinden çok önce Türkiye Cumhuriyeti 1 Mart 1926 tarih ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 1930 tarihli Umûmî Hıfzı Sıhha Kanununa göre kasten çocuk düşürme ve düşürtme her ne nedenle ve biçimde olursa olsun kesin olarak yasaklanmıştır.⁷⁹ 1965 yılında 557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun ile “Gebeliğin ana hayatını tehdit ettiği veya edeceği, rüşeymin veya ceninin gelişmesini imkansız kılan veya doğacak çocuk ile onu takip edecek nesiller için ağır maluliyet teşkil edecek hallerde” gebeliğin sonlandırılması serbest hale getirilmiş, ancak tıbbi zorunluluklar dışında gebeliğin sona erdirilmemesi esası muhafaza edilmiştir.⁸⁰

1982 Anayasa’sının ikinci kısmında 15. maddenin 2. fıkrasında “kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi bütünlüğüne dokunulamaz” hükmü yer almıştır. Anayasa’nın 17. maddesinin ilk fıkrası ise şu şekildedir: “Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.”⁸¹ Bu kurallar bağlamında kişinin sağlık ve beden bütünlüğünü korumak önemsenmiştir. Kürtajı savunanlar, kürtajla kadına fiziksel yarar sağlandığını iddia ederek “herkes” kelimesine cenini dahil etmek istememişlerdir. Ancak böyle bir yorum, doğacak her bebeğin annenin sağlığını ve bedenini bozacak hastalıklı bir unsur olarak düşündüğü için, feminist söylemleri dillendirmektedir. Kürtaj karşıtları ise ceninin bilkuvve insan olması hasebiyle birey olarak düşünülmesi gerektiğini ileri sürerek herkes kelimesine cenini de dahil etmek istemişlerdir. Görüldüğü üzere 1982 Anayasası açısından kürtajın yasal olup olmadığı tamamen yorumcuya bağlıdır.

1983 yılında kabul edilen Nüfus Planlaması Kanunu’na göre isteyerek düşük 10. haftanın sonuna kadar olan süre içinde erkeğin iznine ve kadının isteğine bağlı olarak yasal hale getirilmiştir.⁸² İlk dönemlerde dölleme anından itibaren ceninin yaşam hakkı önemsenirken, 1983 yılından itibaren fetus dönemiyle birlikte yaşam hakkı ilkesi icraya konulmuştur.

Anayasa, ceninde anne ve babanın hakkı olduğunu vurgulamıştır. Feminist söylem ise “öznesi kadın olan bir konuda erkeğin sözünün geçmemesi gerekir.” savını ileri sürmüştür.

⁷⁷ Feyyaz Gölcüklü ve Şeref Gözübüyük, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Turhan Kitabevi, Ankara 2002 s.156.

⁷⁸ Bahadır, age., s. 101.

⁷⁹ Çokar, age., s. 163.

⁸⁰ Bkz. <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/613.html> (10.08.2012).; Sulhi Dönmezer, **Kişilere ve Mala Karşı Cürümler**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1977.; Aysen Bulut, **Çubuk Merkez Sağlık Ocağı Bölgesinde Düşüklerin İncelenmesi**, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Uzmanlık Tezi, Ankara 1979.

⁸¹ Ömür Şaylıgil Elçioğlu, **Organ Aktarımı ve Etik**, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir, Öztan Öncel, Şahin Aksoy, **Çağdaş Tıp Etiği**, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2003 s. 313.

⁸² Bkz. Resmi Gazete, Tarihi: 27.05.1983 Sayısı:18059, 2827 Sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun. Çobanoğlu’na göre ceninde beyin dalgalanmalarının başladığı 8. hafta kürtajda üst sınır olmalıdır. Çobanoğlu, age., s. 222. Bu yasal sınırlama konusunda kürtajı savunanlar mutabık değildir. <http://www.haberturk.com/polemik/haber/772715-her-kosulda-kurtaj-olmak-istiyor> (01.09.2012).; Komut, agm., s. 92. Tıp Etiği ilkeleri bağlamında gizliliğe saygı ilkesi de ele alınmıştır. Ancak gizlilik ilkesi kürtajın ahlaki bir eylem olup olmadığına ilişkin karardan sonra tartışılacak bir konudur. Kürtaj ahlaki bir eylem ise gizlilik ilkesinden söz edilebilir. Ancak kürtaj ahlaki bir eylem değilse –kürtajın gizliliğine ilişkin yasamanın hangi şekilde düzenlemesi önemli değildir- gizlilik ilkesinden bahsedilemez.

Burada feminist söylem tek yanlı erkek etiğine karşı çıkarken kadını merkeze alarak tek yanlı kadın etiğini savunmaktadır.⁸³ Feminist etik kadın karşıtı geleneksel yanlışları gidermek ve erkek egemen etik ilkelerdeki tutarsızlıklara karşı çıkmak isterken, kürtaj konusunda kendisi de, aynı konuda yanlış içerisine düşmekte ve insanî/ahlakî bir sorunun sadece kadının sorunu ve alanıymış gibi meselenin tek yanlı anlaşılmasına zemin hazırlamaktadır. Halbuki toplumsal cinsiyete göre planlanan alanların erkek ve kadın arasında paylaşılması gerekir.

Güvenli olmayan düşüklerden kaynaklanan ölümler, tıbbî düşüğün yasalaşmasına yönelik çabaları güçlendirdiği gibi düşüğe karşı güçlü toplumsal normların zayıflamasına da neden olmuştur.⁸⁴ Kürtajı savunanlar kadın ölümlerini, kürtajın hukuk açısından yasak olmasına bağlamaktadır. Halbuki kürtajın sonuçlarına vurgu yaparak, olumsuzlukları gündeme getirerek, kürtajın ahlakî veya zorunlu olduğunu söylemek, ahlakî yönden eylemin kendisini incelemekten ziyade, sonuçlarına yoğunlaşmaktır. Kürtajın yasak olmasından dolayı ortaya çıkan olumsuzluklar kadar kürtaj yaptıranların yaşadıkları olumsuzluklar da mevcuttur. Halbuki ceninin yaşam hakkı, zarar görmemesi ve yararlılığı açısından kürtaj sorununa yaklaşıldığında, hem cenin ölümleri hem de anne ölümleri azalmış olacaktır. Böylece kürtajı savunanların sonuç temelli argümanlarının bir kısmı da kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Bildirgelerde ve yasalarda önemsenen yaşam hakkı ilkesi sadece dünyaya gözünü açan kişileri kapsamakta, potansiyel insan olan cenini dikkate almamaktadır. Bu nedenle de Türkiye’de 10. haftanın sonuna kadar kürtaj serbesttir. Bu sınırı kürtaj karşıtları kabul etmedikleri gibi kürtaj taraftarları da sınırın azlığı veya çokluğu konusunda devam eden bir tartışmanın içerisinde.

Türkiye’de düşük yasalarının Cumhuriyet’in kurulduğu yıllardan itibaren gelişim aşamaları incelendiğinde, isteyerek düşüğün yasak olduğu bir dönemden, ilk 10 hafta içinde istemli düşüğün serbest olduğu aşamaya gelinmiştir. Özellikle yasallık ilkesini ve fetusun birey olup olmamasına ilişkin tartışmaları dikkate aldığımızda toplumun zamana göre değişen yapısı ve bireyin özelliklerinin etik ilkeler üzerinde belirleyici olduğunu görebilmekteyiz.

Kürtajla ilgili yasaların oluşturulması sürecinde, Batının biyoetik sorunlara önerdiği çözüm ilkeleri, ağırlıklı olarak özerkliği, bireyciliği ve din dışılığı (secularity) vurgularken, Batılı olmayan toplumlarda değer sistematığı, kültürel özerkliği, toplum (community) ve aile özerkliğini vurgulama eğilimindedir.⁸⁵ Bu nedenle yasallık ilkesi zamana ve ülkelere göre değişmektedir. Bu husus, yasallık ilkesinin ülke, toplum, kültür ve dini geleneklerle iç içe olması sebebiyle, kürtajın evrensel olarak ahlaki bir eylem olduğunun ortaya konulamadığını göstermektedir.

Hukuka göre kürtaj konusuna bakıldığında dünyanın çoğu yerinde farklı uygulamaların olduğu görülür. Yasanın zamana ve mekana göre değişmesi yasallık ilkesinin evrensel ahlakî bir ilke olamayacağını göstermektedir. Eğer yasanın, evrensel bir yasa olması isteniyorsa, hukukun, felsefeden ve evrensel ahlakî ilkelerden yararlanması gerekir. Zira yasallık ilkesindeki temel eksiklik, felsefenin hukuka çizeceği yol haritasını yasa koyucuların yeteri kadar dikkate almamasıdır. Buna göre yasal olarak gebeliğin sonlandırılmasının bir hak

⁸³ Komut, agm., s. 92-93.

⁸⁴ Çokar, age., s. 4.

⁸⁵ Çokar, age., s. 79.

gibi görünmesi, onun aynı zamanda etik açısından iyi, doğru veya onaylanabilir olduğunu göstermemektedir.⁸⁶

Ahlak-hukuk ilişkisinde, yalan söylemek, şefkat göstermemek gibi insanların ahlakî bakımdan yanlış gördüğü, fakat haklarında yasa olmayan bir çok ahlakî kural vardır. Buna göre her ahlakî kuralın yasada yer aldığı söylenemez. Öte yandan ahlak, hukuku önceler ve ahlak ilkeleri de hukuk ilkelerine göre teorik bir önceliğe sahiptir. Bu bağlamda hukuk felsefesi hemen her zaman temel öncüllerini ahlak felsefesinden almalıdır. Bu bağlamda bir hukuk normu da her durumda öncelikle ahlakîlik özelliği taşınmalıdır.⁸⁷ Ancak ne yazık ki Hollanda ve Türkiye gibi birçok ülkede görüldüğü üzere kürtaj yasası ile kürtajın ahlakî oluşu farklı düzlemlerde değerlendirilmiştir.⁸⁸ Halbuki kürtajın hukukî yönden uygulanabilmesi açısından, yasanın ahlakî normlara uygun olması gerekir. Ahlak Felsefesi açısından kürtajın ahlakî bir eylem olup olmadığı ortaya konulduktan sonra hukuk, kürtaj sorununda bir hüküm vermeye çalışmalıdır.

B. İlkelerin Değerlendirilmesi

Düşünürler, yaşam hakkı, yararlı olma, zarar vermeme, yasallık ve özerklik ilkelerini, yetiştikleri ortamın kültürü, ideolojisi ve inançları bağlamında farklı yorumlamışlardır. Kürtaj konusunda sorun, ilkelerin birbiriyle çatışması değil, düşünürler tarafından ilkelere giydirilen yargılardır. Bir kısım araştırmacılar Tıp Etiği ilkelerinin içeriğini kendileri doldurarak amaçlarına hizmet edecek şekilde yorumladıkları için, ilkelerden herkesin üzerinde uzlaşacağı bir sonuç çıkmamaktadır. Bu bağlamda ilkeler, eylemlere rehberlik etse bile işlevleri neredeyse yok olmaktadır. Ahlak Felsefesinden yeterince faydalanılmadığı zaman ilkeler arasında sistematik bir ilişkiden de söz edilememektedir. Dahası, bu ilkeler birbirleriyle sürekli olarak çatışmakta ve bu çatışmalar da asla çözümlenmemektedir.⁸⁹

Ön yargılardan beslenmesi ve Ahlak Felsefesinden faydalanmamasından dolayı Tıp Etiği ilkelerinin, kürtaj konusunun çözümlenebileceği tek ve genel geçer ilkeler olduğunu söylemek güçleşmektedir. Buna göre, etik ilkelerin olası çatışma durumlarında, ihlal edilecek ilkenin seçimi sırasında, dikkat edilmesi gereken bazı noktalar ileri sürülebilir: 1. Başka bir seçeneğin olmadığı durumlarda çatışan ilkelerden birini çığnemek kaçınılmaz olabilir. 2. Etik ilkenin çığnemesinde gerçekçi bir neden bulunmalıdır. 3. İlke ihlal edilirken eylemin amacı doğrultusunda ilkeye en az zarar verecek biçimde yapılmalıdır. 4. İhlalin etkileri en aza indirilmelidir.⁹⁰

Kürtaj konusunda yararlılık ilkesiyle zarar vermeme ilkesi, yararlılık ilkesiyle özerklik ilkesi, özerklik ilkesiyle zarar vermeme ilkesi, yaşam hakkı ilkesiyle özerklik ilkesi zaman zaman çatışmaktadır.⁹¹ İlkelerin çatışmasında özgür ahlakî failin rızası olmadan eylemde bulunmak mümkün değildir. Ancak özgürlük bir eylemi tercih olduğundan, tercih edilecek husus ahlakî bir eylem değilse, özgürlük evrensel ahlakî bir yasa olamaz. Zarar vermeme ilkesi genel anlamda öncelikle başkasına zarar vermeme üzere temellendirildiğinden,⁹² yaşam hakkı

⁸⁶ Elçioğlu, agm., s. 294.

⁸⁷ Özlem, age., s. 212-213.

⁸⁸ Nuttall, age., s. 120-121.

⁸⁹ K. Danner Clouser, and Bernard Gert, **A Critique of Principlism**, The Journal of Medicine and Philosophy 1990, 15 (2), p. 219-236.

⁹⁰ Aydın, Ersoy, agm., s. 51. Beauchamp ve Childress'a göre bu ilkeler ilkesel ya da varsayımsal olarak bağlayıcıdır. Bu ilkelere uymamak ilkeyi ayakta tutan kararları aşacak düzeyde zorlayıcı nedenler ortaya konulmadıkça yanlış kabul edilir. Elçioğlu, Kırımlioğlu, agm., s. 30.

⁹¹ Çobanoğlu, agm., s. 182.

⁹² Lawrence, agm., s. 36.

ilkesi çerçevesinde hem annenin hem de ceninin zarar görmemesi veya annenin minimum zarar, ceninin maksimum yarar görmesi anlayışıyla kürtaj sorunu çözülebilir.

Kişinin kendi hayatını tehlikeye atarak başka bir insanın yaşam hakkını koruması ve önemsemesi ahlakî bir eylemdir.⁹³ Annenin istenmeyen bebekle ilgili zihinsel, ruhsal kaygıları olabilir, ancak artık canlılık başlamışsa annenin kendi parçası lehine kürtajdan vazgeçmesi, ceninin yaşam hakkına saygı göstermesi ahlakî bir eylemdir.

İyilik yapmak, yardımcı olmak, zulmetmemek gibi eylemler ahlakî eylemlerdir. Annenin kendinden bir parça olan cenine karşı bu evrensel insani/ahlakî ilkeleri eyleme geçirmemesi düşünülemez. Bu nedenle anne, gebelik süresince kısmen zarar görecektir olsa da bir canlının yaşam hakkı elinden alınmamalıdır.⁹⁴ Ahlakî bir eylem olmamasına rağmen anne kürtaj olmak istiyorsa devletin sosyal olması gereği annenin ekonomik, psikolojik ve gerekirse estetik kaygıları giderilmeli veya en aza indirilmelidir.

Ahlakî ilkeler açısından kürtaj çözüm olmadığı için kürtajla sonuçlanacak durumların iyi tespit edilmesi gerekir. Öncelikle Tıp Etiği ilkeleri açısından ceninin durumuna ilişkin bilgiler ideolojik ve ekonomik kaygılardan uzak bir bağlamda incelenmelidir. Kürtajın bir doğum kontrol yöntemi olarak kullanılmasını engellemek için üreme sağlığı hizmetlerinin kalitesinin artırılması ve ülke genelinde yaygınlaşmasının sağlanması gerekir. Eğer gebeliği önleyici modern yöntem kullanımının % 100 başarıya ulaşmadığı⁹⁵ iddia edilirse, o zaman potansiyel bir insanı öldürmek yerine, doğum kontrol yöntemleri üzerinde bilimsel çalışmaların yoğunlaştırılması gerekir. Seminer vb. çalışmalarda kürtajın insani, ahlaki, dini, psikolojik, sosyolojik yönlerinin araştırılması ve anlatılması ihmal edilmemelidir. Kürtajın psikolojik boyutuyla ilgili olarak her hastanede psikolog, psikiyatrist ve teolog bulundurulmalı, ahlaki ve teolojik boyutu aydınlatılmalıdır.

Sonuç

Kürtaj uygulama açısından tıbaa ait bir prosedürdür, ancak mahiyeti itibariyle mutlak anlamda ahlakî bir problemdir. Ahlak Felsefesinin bu konuda genel, bütüncül, tutarlı ve evrensel bir yargıda bulunması gerekir. Tıp Etiğinin genel ilke olarak ileri sürdüğü zarar vermeme, yararlılık ve yaşam hakkı ve yaşama saygı ilkeleri ve mutlak kuramcı ahlak yaklaşımı gereği, kürtaj ahlaki bir eylem değildir. Metodolojik olarak faydacılık kuramı, özerklik ve yasallık ilkeleri hâlâ tartışılmakta ve ilkeler kürtajın ahlaki bir eylem olduğunu belirleyen kuramlar olmaktan ziyade, kürtajın ahlaki olup olmadığı belirlendikten sonra düşünülebilecek kuram ve ilkelerdir.

Tür ve potansiyalite ilkeleri gereği cenin, döllenme anından itibaren canlı ve yaşam hakkına sahip bir varlıktır. Şefkat, merhamet ve fedakarlık göstermek, başkasına yararlı olmak, zarar vermemek ve başkasını öldürmemek ahlaki bir eylemdir. Buna göre ceninin yaşam hakkını elinden alan, cenine şefkat, merhamet ve fedakarlık göstermeyen, zarar veren ve ceninin ölümüne sebep olan ilkeler, ahlaki eylemi oluşturan kurallar olarak kabul edilemez.

Kürtaj tartışmalarında bakış açısı başlangıç temelli olmalıdır. Sonuç temelli yaklaşımların muhtemel varsayımlarına binaen on binlerce annenin ve bebeğin ölümüne neden olunmamalıdır. Tecavüz ve ciddi anomalili durumunda ceninin kendine özgü bir canlı olduğu

⁹³ Krş. Çobanoğlu, agm., s. 182.

⁹⁴ Macklin, agm., s. 6-16.; Çokar, age., s. 86.

⁹⁵ Çavlin Bozbeyoğlu, agm., s. 30.

unutulmamalı ve sorun cenin üzerinden değerlendirilmelidir. Kürtajın ahlakî bir eylem olup olmadığı cenin çerçevesinde tartışılması gereken bir konudur. Kişi kendi faydasını önceleyerek başkasına zarar verme hakkına sahip değildir.

KAYNAKÇA

- ARDA, Berna, “Tıp ve Sağlıkla İlgili Uluslararası Belgeler”, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir, Öztan Öncel, Şahin Aksoy, Çağdaş Tıp Etiği, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2003.
- ARDA, Berna ; ŞAHİNOĞLU PELİN, Serap, “Tıbbi Etik: Tanımı, İçeriği, Yöntemi ve Başlıca Konuları”, Ankara Tıp Mecmuası, C. 48 Ankara 1995.
- AREEN, J., “Limiting procreation”, Ed. Veatch R.M., Medical Ethics, Jones and Bartlett Publishers, Second edition, Massachusetts 1997.
- ARSLAN, Ahmet, Felsefeye Giriş, Vadi Yay., Ankara 2002.
- AYDIN, Erdem; Ersoy, Nermin, “Tıp Etiği İlkeleri”, T Klin Tıbbi Etik, 2-3, 1995.
- BAHADIR, Oktay, Avrupa İnsan Hakları ve Türk Anayasa Yargısında Yaşama Hakkı, Gazi Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.
- BARDAKOĞLU, Ali, “Haramlar ve Helalar”, İlmihal-2, İSAM, İstanbul 1999.
- BAUMAN, Zygmunt, Postmodern Etik, Çev. Alev Türker, Ayrıntı Yay., İstanbul 1998.
- BEAUCHAMP, T. L. ; CHILDRRESS, J. F., Principles of Biomedical Ethics, Oxford University Press New York 1994.
- BERTRAND, Alexis, Ahlak Felsefesi, Çev. Salih Zeki, Akçağ Yay., Ankara 2001.
- BOYLE, Joseph, “An Absolute Rule Approach”, Ed. H. Kuhse, P. Singer, A Companion to Bioethics, Second Printing, Blackwell Publishers, Oxford 2001.
- BULUT, Ayşen, Çubuk Merkez Sağlık Ocağı Bölgesinde Düşüklerin İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Uzmanlık Tezi, Ankara 1979.
- BÜKEN, Erhan; ÖRNEK BÜKEN, Nüket, “Yasal ve Etik Yönleriyle Türkiye’de Tıbbî Malpraktı”, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir ve diğ. Çağdaş Tıp Etiği, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2003.
- CLOUSER, K. Danner ; GERT, Bernard, A Critique of Principlism, The Journal of Medicine and Philosophy 15 (2) 1990.
- ÇAVLİN BOZBEYOĞLU, Alanur, “Doğurganlık Kontrolünde Rasyonelliğin Sınırları: Türkiye Kürtaj ve Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı”, Fe Dergi: Feminist Eleştiri, C. 3 S. 1 Ankara 2011.
- ÇOBANOĞLU, Nesrin, “Hasta Hakları Açısından Hastanelerde Yönetim Etiği”, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir ve diğ. Çağdaş Tıp Etiği, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2003.
- ÇOBANOĞLU, Nesrin, Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği, Eflatun Yay., Ankara 2009.
- ÇOKAR, Muhtar, Dünyada ve Türkiye’de İsteyerek Düşüğün Yasal Boyutunun Etik Açısından Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2006.

- DALGIN, N., Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular, Ensar Yay., İstanbul 2009.
- DOĞRUYOL, Hasan, “Çocuk Cerrahisinde Etik Sorunlar: Klinik Etik”, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir, Y. Oğuz, Ö. Elçioğlu, H. Doğan, Tayf Ofset, İstanbul 2001.
- DÖNMEZER, Sulhi, Kişilere ve Mala Karşı Cürümler, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1977.
- EKŞİ, Ahmet, İslam Tıp Hukuku, Ensar Yay., İstanbul 2011.
- ELÇİOĞLU, Ömür ; KIRIMLIOĞLU, Nurdan, “Tıp Etiği İlkeleri”, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir ve diğ. Çağdaş Tıp Etiği, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2003.
- ELÇİOĞLU, Ömür, “Üretim Fonksiyonları ile İlgili Tıbbî Uygulamalar ve Etik”, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir ve diğ. Çağdaş Tıp Etiği, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2003.
- ERSOY, Nermin, “Aydınlatılmış Onam”, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir ve diğ. Çağdaş Tıp Etiği, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2003.
- GÖLCÜKLÜ, Feyyaz ; GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara 2002.
- HARORLI, Abubekir ; DAĞİSTAN, Saadettin, “İnsanlar Üzerinde Yapılan Tıbbî Araştırmalar ve Etik Kurulların Önemi”, Atatürk Üniversitesi, Diş Hek. Fak. Derg. C. 12 S. 2, 2002.
- HARRİS, J., Hayatın Değeri, Çev. S. Sertabiboğlu, Ayrıntı Yay., İstanbul 1998.
- HİGGİNSON, R., “Life, Death and Handicapped Newborn”, Ethics and Medicine, 3(3) 1987.
- KANT, Immanuel, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 1995.
- KEY, F.S., “Abortion” Curr-Opin-Obstet-Gynecol, Aug, 3 (4), USA 1991.
- KOMUT, Sultan, “Türkiye’de Kadın, Cinsellik ve Kürtaj”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 3 (1) (Online), İstanbul 2011.
- LAWRENCE, Dana J., “The Four Principles of Biomedical Ethics: A Foundation for Current Bioethical Debate”, Journal of Chiropractic Humanities, 2007.
- MACKLİN, Ruth, “Abortion: Contemporary Ethical Perspectives”, Ed. W.T. Reich, Encyclopedia of Bioethics, Simon and Schuster Macmillan, Vol. 1 New York 1995.
- NAMAL, Arın, “Biyoetik Sorunları Ele Almak İçin Kurulmuş Ulusal Etik Kurullara Dünyadan Örnekler”, Hacettepe Tıp Dergisi, S. 40, Ankara 2009.
- NUSSBAUM, M.C., The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy, Cambridge University Press, Massachusetts 1997.
- NUTTALL, John, Ahlak Üzerine Tartışmalar (Etiğe Giriş), Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul 1997.
- ÖZEN, Muharrem, AİHS Bağlamında Yaşama Hakkı ve İşkence Yasağı Konularında İç Hukuktaki Düzenlemelere ve Türk Mahkemelerindeki Davalardaki Sorunlara Bir Bakış, www.yargitay.gov.tr (05.10.2004).
- ÖZLEM, Doğan, Etik - Ahlak Felsefesi, Say Yay., İstanbul 2010.

- ÖZTÜRK, Hafize, *Abortus ve Etik Sorunlar: Etik Bunun Neresinde*, Ankara Tabib Odası Yayınları No: 1 Ankara 1997.
- PIEPER, A., *Etiğe Giriş*, Ayrıntı Yay. İstanbul 1999.
- RESMİ GAZETE, Tarihi: 27.05.1983 Sayısı:18059.
- SAVCI, Bahri, “Yasama Hakkı, Felsefe Açısından Pratiğe Doğru”, Ed. İonna Kuçuradi, *İnsan Haklarının felsefi Temelleri Uluslararası Semineri*, 1980.
- SAVCI, Bahri, *Yasama Hakkı ve Boyutları*, AÜSBF Yay., Ankara 1980.
- ŞAYLIGİL ELÇİOĞLU, Ömür, “Organ Aktarımı ve Etik”, Ed. Ayşegül Demirhan Erdemir, Öztan Öncel, Şahin Aksoy, *Çağdaş Tıp Etiği*, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2003.
- ŞERİATİ, Ali, *İnsanın Dört Zindanı*, Çev. Hüseyin Hatemi, İşaret Yay., İstanbul 2005.
- VAN DİJK, P. ; VAN HOOFF, G. J. H., *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, 3.rd Edition, Kluwer Law International, The Hague 1998.
- YİĞİT, Rana, “Fetus-Yenidoğan Hakları ve Hemşirelik”, C.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 6 (2) 2002.
- <http://www.haberturk.com/polemik/haber/772715-her-kosulda-kurtaj-olmak-istiyor>
(01.09.2012)
- <http://www.metu.edu.tr/sites/default/files/ODTUKadinCalismalariAnabilimDalindanKamuOyunaDuyuru-Haziran2012.pdf> (06.09.2012)
- <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/613.html> (10.08.2012).